

LÖFFLER ERZSÉBET A kiállítás egri tárlatáról

„[A]z ember ezen a világon csak
szarándok, idegen és útonjáró.”
(74. levél, 1726)

Mikes Kelemen halálának 250. évfordulóját a vártnál is nagyobb érdeklődés kíséri, a kapcsolódó rendezvények pedig ráirányították a figyelmet a XVIII. századi magyar prózairodalom egyik legkiválóbb alakjára, aki II. Rákóczi Ferenc fejedelemmel önként vállalta a több évtizedes száműzetést. Ahogy Bitskey István akadémikus kiállításmegnyitó beszédében említette, ez az emigráció élete tragikus fordulatának is tekinthető, ha azonban ez nem következik be, valószínűleg sohasem derült volna ki, hogy a Gondviselés milyen írói vénával ajándékozta meg őt. Amikor családja kamasz gyermekként bejuttatta őt, mint apródot a fejedelem udvarába, úgy tervezték, hogy a fegyverforgatás terén fog jeleskedni, a sors azonban más irányt szabott életének.

Az évforduló alkalmat kínált arra, hogy közelebbről megismerjük Mikest és műveit, az Egyetemi Könyvtárban és a Főegyházmezei Könyvtárban rendezett párhuzamos kiállítások pedig alaposan felkeltették az érdeklődést Mikes alakja és írói munkássága iránt. Az Egyetemi Könyvtár kiállításának kurátora Knapp Éva volt, a Főegyházmezei Könyvtár kiállítását pedig Tüskés Gábor rendezte. Mindkettőt Bitskey István akadémikus nyitotta meg, méltatva Mikes Kelemen írói és műfordítói tevékenységét és elhelyezve őt a magyar és európai irodalomtörténet XVIII. századi szereplői között.

Mindkét kiállítás célja az volt, hogy tágabb összefüggésben mutassa be a titokzatos szerzőt. Noha nem maradt ránk a rodostói könyvtár állománya, Zolnai Béla 1926-ban rekonstruálta azon könyvek jegyzékét, melyek a száműzetésben élők olvasmányai és egyben Mikes forrásai voltak, így nemcsak Mikes fordításainak, de műveltségének kútfőit is be tudjuk azonosítani, amely források, mint olvasmányélmények felfedezhetők a leveleskönyv lapjain is.

A levél mint műfaj nem volt szokatlan a XVII–XVIII. századi európai irodalomban – különösen a francia szerzők körében –, mindkét kiállítás fontos erénye az is, hogy Mikes leveleit elhelyezte ezen művek sorában.

Mikes, a műfordító szinte teljesen ismeretlen az olvasók körében, ezért mindkét kiállítás a tárlat egyik fontos témájává választotta fordításait. Ezek közül is az Egyetemi Könyvtár kiállítása az *Ifjak kalauzát*, mint a könyvtár kéziratgyűjteményének egyik ritka darabját.

Mindkét kiállításnak volt még egy fontos része,

éspedig a Mikes kiadások számbavétele. Első helyen az 1794-ben Szombathelyen Kultsár István gondozásában megjelent leveleskönyv szerepel, melynek hasonló kiadása az Eszterházy Károly Főiskola Líceum Kiadójának gondozásában 2009-ben látott napvilágot.

Kimondottan egri vonatkozásai is voltak a Főegyházmezei Könyvtár tárlatának: mindenekelőtt maga a 207 levelet tartalmazó kötet. De fontos szerepet kap a tárlaton egyrészt a leveleskönyv egri tudományos és kulturális életre gyakorolt hatása, másrészt az idekerülés körülményei. Városunkban a becses kézirat számos irodalomtörténész, történész és könyvtárost inspirált arra, hogy tudományos publikációk, ismeretterjesztő írások témájául válasszák. Az egri kiállításon ezek is megtekinthetők. A levélgyűjtemény idekerülésének körülményei pedig arra készítették a kiállítás rendezőjét, hogy bemutassa Bartakovics Béla egri érsek mecénási tevékenységét. A leveleket ugyanis a fejedelem egy Horváth István nevű szolgálja őrizte, tőle került a bécsi magyar irodalmi társaság egyik tagjához, Görög Demeterhez. Görög Demeter továbbadományozta a leveleket Kultsár Istvánnak, s ő adta ki 1794-ben elsőnek a P. E. grófnőhöz címzett Mikes leveleket Szombathelyen. Kultsár örököseitől Toldy Ferenc vásárolta meg 1858-ban. Bartakovics Béla érsek 1867-ben „szerezte” meg az eladósodott Toldy Ferencről a bujdosó székely leveleit, a főpap pedig az egri Főegyházmezei Könyvtárra hagyta mintegy nyolcezer kötet társaságában. A gyűjtemény több más könyvritkaságot is tartalmazott.

Néhány fontos, a szabadságharc történetével kapcsolatos dokumentum is megtekinthető az egri kiállításon, köztük a „Szathmári békeség...” címet viselő fordítás, melyet a bécsi Staatsarchivban őrzött eredeti dokumentumról Pulay János készített Nagyszombatban 1718-ban Czobor Terézia részére, aki nem volt más, mint a szatmári békét Habsburg részről aláíró Pálffy János hitvese. Ez a kézirat is a Főegyházmezei Könyvtár tulajdonában van, Pálffy János és Czobor Terézia ugyanis a könyvtáralapító Eszterházy Károly püspök anyai nagyszülei voltak.

A két tárlathoz kétnyelvű (magyar és német) közös katalógus is társul, melynek különös érdeme, hogy a bevezető információk után egy jegyzéket is tartalmaz, mely az alábbi csoportosításban sorolja fel a kiállítások rendezése során felhasznált, részben ki is állított műveket: a törökországi levelek forrásai, a törökországi levelek műfaji mintái és környezete, Mikes fordításainak forrásai, művek a rodostói könyvtárból, Mikes-kéziratok és korai kiadások, a Rákóczi-szabadságharc dokumentumai.

A katalógust a kiállítás két rendezője, Knapp Éva és Tüskés Gábor írta, illetőleg állította össze, az ELTE Egyetemi Könyvtár és az Eszterházy Károly Főiskola gondozásában jelent meg.